

KAUTOKEINO. (Torneå lappmark.)

Kautokeino pastorat, en del af den mot nordligaste Norge gränsande lappmarken, om hvars landsöfverhöghet redan under Gustaf Vasa och Carl IX stodo skarpa strider¹, omfattade hufvudsakligen det ofvan Ishafskusten belägna fjälllandet mellan Alten- och Tana älfvar. Redan kon. Carl IX hade gifvit ståthållaren Baltzar Beck instruktion att vid nämnda älfvar anlägga kyrkor, ehuru dessa företag icke kunde genomföras på grund af de norska ämbetsmännens motstånd. Enligt Carl XI:s år 1673 gifna förordning afsöndrades den nordligaste delen af Torneå lappmark till eget pastorat med särskild präst stationerad i *Kautokeino*. Till dessa aflägsna trakter torde dess förinnan endast tillfälligtvis någon af Torneå präster företagit någon ämbetsresa. De först anställda prästerna i Kautokeino fingo emellertid finna sig i att sköta sina ämbetsförrättningar i finnpörten under besöken i de långt från hvarandra liggande lappbyarna. Ty ännu på 1690-talet fanns här ingen kyrka. Hernösands domkapitels protokoll för 3 apr. 1695 förmäler: »Landshöfd. i Wästerbotten gref Gust. Douglas låter förstå

¹ Om dessa strider meddelas utförlig redogörelse i dr *N. Enewalds* afhandling: Sverige och Finmarken, Lund 1920, som åtföljes af en situationskarta öfver dessa nordliga trakter.

sitt förslag om en kyrkobyggnad i Kautokeino lappförsamling, eftersom der ingen kyrckia ähr, uthan predikas och administreras sacramenterna i ett gammalt pörte; skattandes högnödigt, att där ett vederbörligit huus till Gudztienstens förrättande upprättes».¹ Denna kyrka kom emellertid ej till stånd förrän år 1701, då den under länsman Rasmus Nilssons »flitige beställning» uppfördes af borgaren Christiern Jacobsson Antilius som byggmästare och efter landshöfdingen Gustaf Douglas' order blef kallad S:te Carl (!). Den invigdes 11 febr. 1703 af prosten i Piteå Christophorus Anzenius »under dåvarande kyrkoherden Andreas Tornensis tid». Till dess och Utsjoki kyrkas uppbyggande hade Carl XI förärat 300 dlr silfvermynt.²

Ungefär vid samma tid uppfördes vid *Utsjoki*, ett biflöde till Tana älf, 30 mil längre österut, en annexkyrka, dit pastor i Kautokeino plögade resa allenast en gång om vintern och där dröja en vecka, hvarunder han hvarje dag förrättade sina ämbetsysslor. Dessemellan brukade klockaren läsa ur en finsk postilla, så ofta församlingsborna infunno sig till kyrkan. På hög befallning byggdes år 1726 ett skolhus vid Utsjoki annex, men i brist på medel hade ej skolbetjante kunnat därtill förordnas eller disciplin antagas, hvarför skolhusen, enligt konsistorii relation till Lappmarksdirektionen 16 apr. 1740 »såsom obebodda stående nu efter handen förderfvas och bofällige varda». Skolmästartjänsten besattes 1743, men skolan indrogs redan 1750.³

Vid Masi, längre ned utefter Alten älf, byggde danska regeringen år 1721 ett kapell, som sedermera nedlades, då vid Karasjoki ett nytt kapell i pastoratets östra del 1778 uppfördes och inventarierna från Masi dit öfverbringades. Först 1873 blef Karasjoki afsöndradt från Kautokeino som eget gäll.⁴

Kautokeino fick en kort tillvaro som pastorat inom Hsands stift. Vid gränsregleringen med Danmark år 1751 afträdde hela moderförsamlingen till Norge genom de svenska ombudens efterlåtenhet.⁵ Några år förut, nämligen 1747, hade Utsjoki annex öfverförts till Åbo stift för att bilda ett eget pastorat med annexet *Enare*, som sedan 1639 varit kapell under Kusamo finska församling.

Samma år, som bestämmelsen om Kautokeinos afträdelse till Norge fastställdes,

¹ Därmed rättas de af Hülphers och Grape lämnade uppgifterna, att kyrkan i Kautokeino uppförts 1673, resp. 1674.

² »Ur Kautokeinos kyrkräkenskapsbok 1703-1791», nu förvarad i Trondhjems stiftsarkiv, och excerperad af khden K. Nissen i Karasjoki. (Se *Is. Fellman*, Handl. och uppsatser ang. finska lappmarken. D. 3. Hfors 1912, s. 403 ff.)

³ *E. Haller*, Sv. kyrkans mission i lappmarken, s. 115.

⁴ *Is. Fellman*, ib. D. 3, s. 406.

⁵ Med anledning häraf ingingo några Torneåborgare till svenska regeringen med klagomål öfver att de beröfvats sina gamla handelsrättigheter i Kautokeino och Aviovara, hvilka byar de förmenade vara en urgammal svensk tillhörighet. Då klagoskriften 29 okt. 1751 föredrogs i råds-kammaren, bemöttes den af kanslipresidenten Tessin med högst egendomliga statsmannaskäl: De omstridda områdena fann han ej vara af större betydelse. I Sverige fanns ännu så mycken ouppodlad jord, att det torde räcka mer än en mansålder, och den sista, som toges i besittning, vore tvifvelsutän lappmarkens. För öfrigt kunde man näppeligen göra sig förhoppning om att en ständig fred tvenne angränsande makter emellan så länge komme att bibehållas, och ifall krig utbröte, funnes alltid möjlighet att reparera den skada, som gjorts (se *N. Enewald*, Sverige o. Finnmarken. s. 256, med hänvisning till Rådsprot. i Utrikesärenden 1751).

visiterades kyrkan af biskop Olof Kiörning, för öfrigt den ende af stiftets chefer, som besökte detta, det dåtida Sveriges nordligaste pastorat.

Kyrkoherdens lön utgjorde, utom församlingens bidrag, 30 t:r korn och 120 d:r kmt af kronan.

KYRKOHERDAR.

1. **Anund Is. Curtelius** (1674-75), son till komm. i Öfver-Torneå -Hietaniemi Isak Clementis. Stud. 30 okt. 1670; prästv. 1674 och blef, då Kautokeino förklarades för pastorat, ditskickad s. å., men stannade där allenast en vinter. Lär hela tiden bott vid Masi och återvände till Öfver-Torneå, där han blef kapellan i Hietaniemi. Se *Öfver-Torneå*.

2. **Johan Nilsson Tornberg** (1675-82), var kapellan i Hietaniemi, då han utnämndes till pastor i Kautokeino. I Högströms samling heter det: När han hitkom fanns ingen prästgård vidare än ett rökpörte att bo i, i stället för stuga, utan reste han med hustru och barn sommartiden första året omkring allt intill Karasjock och brukade till bostad torfkojor.¹ Enligt utdrag ur Kautokeinos ministerialbok² lär äfven han bott vid Masi den första tiden, men därefter flyttat upp till Kautokeino på norra sidan af älfven och marknadsplatsen, »där Olof Tornensis nu bor». Det var på en sådan färd från Masi till Kautokeino med sitt husfolk, som hans lilla son Isak, instoppad i en kont, fördes på en lastren, och då renen passerade öfver en forsande bäck, föll af och flöt utföre strömmen ett godt stycke, innan någon blef det varse, men vid upptagandet ur vattnet befanns ej lidit den ringaste skada. Pastor Tornberg, liksom företrädaren, fann sig ej väl här på grund af de norska kolonisternas hållning och begärde blifva återkallad. Befordrades sist till khde i *Öfver-Torneå*.

3. **Anders Tornberg** (1682-1705), äldre broder till företrädaren. Stud. i Upsala 1645; prästv. 1650; blef brukspred. i Kengis 1655 samt khde i Öfver-Torneå 1677, men efter 3 års verksamhet på grund af tjänstefel afsatt från sin syssla och förlustig prästämbetet. Var några år utan tjänst, men återfick omsider ämbetet och benådades med Kautokeino pastorat 1682. Han bodde i Kautokeino på samma ställe som brodern. Under hans tid fick församlingen äntligen sin kyrka, till hvars inventarium herr

¹ Manuskr. i UB N 1008. »Då han första sommaren for förbi berget Assapakta, en mil hitom det ställe, hvarest nu är Karasjocki by, hördes en röst ur berget: 'Antingen skal du vika härifrån eller vi'.» Det var väl hans egna tankar om sin prästerliga uppgift, som så objektiverade sig.

² Delvis afr. i *Is. Fellmans* Handl. o. uppsatser ang. Finska lappmarken 3, s. 406-409.

Anders testamenterade en bibel in folio. Han afled här 1705 och begrofs i kyrkan på södra sidan om altaret. Flera af hans barn sjönko ner till lapparnes lefnadssätt.

I Kautokeinos mantalslängd för år 1741 äro uppförda 2 söner: *Olof Andersson* och *Anders Andersson Tornenses*, af hvilka afkomlingar ännu lära finnas i Norge.

4. **Johan J. Tornberg** (1707-19), son till khden Tornberg n. 2 härstädes. Efter att en längre tid ha varit adj. åt fadern i Öfver-Torneå, förordnades han till pastor i Kautokeino med tillträde 1707. Genom hans åtgörande blef prästgården uppförd vid marknadsplatsen. Transporterades 1719 som pastor till *Juckasjärvi*.

5. **Johan Joh. Junelius** (1719-45), f. 1694 af bondeföräldrar i Kemi s:n och Juntila gård. Stud. i Åbo 1705; inskrefs vid Upsala univ. 22 juni 1715. Han framställes af Hsands konsist. år 1740 »såsom en nästan 50 års man, flitig i sitt ämbete, hvarvid han tjänt i 20 år». I en inlaga till lappmarksdirektionen 29 mars 1741 skrifven med en synnerligt god och drifven stil, anhåller han om en rekommendation till det då lediga pastoratet i Ö.-Torneå. Han har, skrifver han, »från okt. månad 1719 på det 22 året tjänt Kautokeino församling, slitit mycket ondt såväl på de långa resorna mellan kyrkorna af 30 mil och därutöfver, som årligen måtte göras, känner nu eftersläng däraf på hälsa och krafter, särskildt synen genom de på fjällen vanliga urväder samt i ryggen af den ryckande och besvärsamma körslen med ren, då man ofta måste sitta i pulkan, fastkarkad och bunden halftannat dygn i sänder, jämte stor brist på förnödenheter uti denna lilla, och fattiga lägenheten, som icke är mäktig att tillräckligen underhålla sin lärare. Icke mindre besvärlig jämväl af hjärtelig lång- och ledsamhet i denna ganska aflägsna orten, som är öfver 40 mil ifrån Torneå stad och 5 mil från norske, därest jag måst (så till sägandes) ifrån allt folk och folks umgänge utnöta den bästa delen af min lifstid. Den allra högste har behagat välsigna mig under min härvaro med sex stycken små barn, hvilka nästan alla med rätta borde alloredan komma till folk och lärdom, men ser sannerligen ingen utväg till deras forthjälpande och understöd till vederbörlig ort ifrån denna ganska aflägsna orten hvilket så mycket mer förorsakar hjärtans bekymmer och ängslan, som man här ett rätt ömkeligt exempel för ögonen hafver uppå min antecessoris sahl. Hr Anders Tornensis efterlämnade barn, hvilka allesammans blifvit pure Lappar och lefva i största fattigdom och föracht, och en del af dem har måst vräkas till Norrske sjöstranden, vederbörandom icke till någon ringa dishonneur i ett annat och främmande rike». Öfver-Torneå pastorat gick honom dock ur

händerna, emedan han ej erhöill pluraliteten. Prosten Abr. Fougst i Neder-Torneå rekommenderar honom i bref 4 febr. 1742 till att med första blifva hulpen till ett finskt pastorat, hvilket han hellre åstundar och är betjänt med än med ett svenskt, fastän han ock med svenska skulle komma till rätta, och föreslår Pyhäjoki. Junelius blef slutligen khde i Uleåborg och uppbar där lön från 1 maj 1745. Afled år 1756.

G. m. *Brita Tornberg*, dotter till komm. Isak Tornberg d. ä. i Hietaniemi.

Barn: *Johan*, stud., korpral vid Kajana reg.; *Isak*, stud. i Åbo 1749, mönsterskrifvare, mördad i Pommern 1759; *Jakob*, en rumlare; *Pehr*, 1742, stud. kapellan i Limingo-Törnävä 1805, d. 1825; *Margareta*, ogift; *Elisabeth*, g. m. khden i Ö-Torneå Jakob Turdfjäll.

6. **Johan Björkman** (1746-1753), den siste svenska khden i Kautokeino, uppbar kronlönen af pastoratet äfven sedan han lämnat orten och utnämnts först till skolmästare i Gellivare, sedan till khde därstädes, se *Gellivare* kyrkoherdar n. 3.